

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

LUKA KURET

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

NEPREDVIDLJIVE OKOLIŠČINE V
POGODBENIH RAZMERJIH

Ljubljana, avgust 2011

LUKA KURET

IZJAVA

Študent Luka Kuret izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom doc. dr. Mitja Kovača, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 Spremenjene okoliščine.....	2
1.1 Razvoj klavzule rebus sic stantibus	3
1.1.1 Začetna razmišljanja glede spremenjenih okoliščin.....	3
1.1.2 Teorija rebus sic stantibus	3
2 Razvoj teorij o spremenjenih okoliščinah	4
2.1 Teorija o ekvivalenci	4
2.2 Teorija o pogodbeni podlagi.....	5
2.2.1 Subjektivni vidik glede obsega volje strank.....	5
2.2.2 Subjektivni vidik s kriterijem napačnosti volj.....	6
2.2.3 Objektivni vidiki	7
3 Spremenjene okoliščine v slovenskem pravu.....	8
3.1 Splošne uzance za blagovni promet.....	8
3.2 Zakon o obligacijskih razmerjih	9
3.3 Obligacijski zakonik (OZ)	9
3.3.1 Predpostavke	9
4 Vpliv spremenjenih okoliščin na pogodbeno razmerje	10
4.1 Nemožnost izpolnitve	11
4.2 Oteženost izpolnitve	12
4.2.1 Oteženost v splošnih uzancah za blagovni promet.....	13
4.2.2 Oteženost v Zakonu o obligacijskih razmerjih.....	13
4.2.3 Oteženost v Obligacijskem zakoniku	14
5 Posledice spremenjenih okoliščin	14
5.1 Posledice po Splošnih uzancah za blagovni promet.....	14
5.2 Posledice po Obligacijskem zakoniku	15
5.2.1 Razveza pogodbe.....	15
5.2.2 Sprememba pogodbe	15
5.2.3 Odškodnina.....	16
5.2.4 Kondikcijski zahtevki.....	16
5.2.5 Odlog zamude	16
6 Spremenjene okoliščine v drugih pravnih ureditvah.....	16
6.1 Angleško pravo in »frustration«	16
6.2 Ameriško pravo ter »commercial impracticability«	17
6.3 Francosko pravo in »force majeure«	18
6.4 Načela UNIDROIT za mednarodne gospodarske pogodbe in »hardship«	18

7	Ekonomski komentar slovenske ureditve spremenjenih okoliščin	19
7.1	Nepredvidljivost in nepopolne pogodbe.....	19
7.2	Alokacija tveganja	20
7.3	Optimalna odločitev	21
7.3.1	Otežena izpolnitev.....	22
7.3.2	Izjalovljen gospodarski namen pogodbe	23
	SKLEP.....	24
	LITERATURA IN VIRI	25

UVOD

Danes živimo v časih velike negotovosti, v časih, ki jih krojijo težke gospodarske razmere. Spremembe v poslovnem svetu so hitre, nepredvidljive in mnogokrat podjetnikom pri sklepanju pogodb povzročajo nemalo preglavic.

Eno temeljnih načel pogodbenega prava je »*pacta sunt servanda*«, ki zahteva, da se ustanovljeno pogodbeno razmerje spoštuje in se izpolni tako, kot je bilo dogovorjeno. Od sklenitve pogodbe pa do trenutka, ko sta pogodbeni stranki dolžni izpolniti svoje pogodbene obveznosti, lahko preteče veliko časa in medtem se lahko okoliščine, na katere stranki nimata vpliva, nepričakovano spremenijo. Obveznost je še vedno mogoče izpolniti, vendar z bistveno večjim naporom, kot je bilo pričakovati ob sklenitvi pogodbe. Kljub temu da lahko stranki v pogodbi opredelita možne spremembe okoliščin, je jasno, da okoliščin, ki so dejansko nepredvidljive, v pogodbeno razmerje ne moreta vključiti. Pravnike že od antičnih časov muči vprašanje, ali sta pogodbeni stranki v takšnih primerih dolžni izpolniti pogodbene obveznosti v skladu z dogovorom ali pa se lahko dogovorita drugače. Ker bi lahko brezkompromisno spoštovanje pogodb v današnjih nepredvidljivih razmerah strankam povzročilo nesorazmerno visoke napore ali stroške in bi bilo včasih celo nesmiselno, se je v pravnem redu izoblikovala možnost razveze ali spremembe pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin oziroma klavzula »*rebus sic stantibus*«. Sprememba pogodbe je pogosto le v interesu ene stranke, zato pri takšnih sporih ni lahko določiti, kaj je bolj učinkovito: razveza pogodbe, njena prilagoditev ali vztrajanje pri izpolnitvi pogodbenih obveznosti. Prav tako je težko določiti tudi, kaj je optimalno. Tudi sodišča so pri razreševanju sporov, pri katerih nepredvidljive okoliščine bistveno vplivajo na pogodbeno razmerje, pogosto v precepu.

V tem diplomskem delu želim predstaviti pojav nepredvidljivih okoliščin, ki lahko nastanejo po sklenitvi pogodbenega razmerja. Zanima me predvsem, kakšen vpliv imajo lahko na izpolnitev pogodbene obveznosti in kakšne so njihove posledice. Vpliv spremenjenih okoliščin, ki jih stranki ob sklepanju pogodbe nista mogli predvideti, želim predstaviti tako iz pravnega kot iz ekonomskega vidika. Pravniki obravnavajo predvsem spremenjene okoliščine, medtem ko jih ekonomisti vidijo in analizirajo kot nepredvidljive.

V prvem delu diplomske naloge najprej predstavim pojem spremenjenih okoliščin ter kako se je pogled nanje spreminjal iz časov rimskega prava pa vse do danes. Za tem na kratko predstavim teorije, ki so povezane s institutom spremenjenih okoliščin.

V drugem delu najprej obravnavam, kako so spremenjene okoliščine urejene v slovenskem pravnem prostoru in na kratko tudi opišem, kako so bile urejene pred sprejemom trenutno veljavnega Obligacijskega zakonika v Splošnih uzancih za blagovni promet ter v Zakonu o obligacijskih razmerjih. Nadaljujem z razlago vpliva, ki ga lahko ima sprememba okoliščin na pogodbeno razmerje ter predstavim oteženost in nemožnost izpolnitve pogodbene obveznosti.

V tem sklopu opišem tudi posledice spremenjenih okoliščin, največ pozornosti namenim najbolj pomembnima – razvezi in spremembi pogodbe.

V zadnjem delu sledi opis, kako je institut spremenjenih okoliščin urejen v drugih pravnih ureditvah, na koncu diplomskega dela pa podam še ekonomski komentar ureditve spremenjenih okoliščin v slovenskem prostoru, na podlagi tega, kako jih obravnava Obligacijski zakonik. Tu bom največ besed namenil vprašanju, ali je v primeru nepredvidenega pojava spremenjenih okoliščin optimalna razveza pogodbe, ali vztrajanje pri izpolnitvi pogodbene obveznosti.

1 Spremenjene okoliščine

Eno najstarejših in najbolj temeljnih načel pogodbenega prava je dolžnost spoštovanja in izpolnjevanja obveznosti - *pacta sunt servanda* (Juhart, Plavšak, Vrenčur, 2009, str. 421). To načelo je potrebno zaradi temeljne zahteve po varnosti pravnega prometa. Pogodbeni stranki se pri sklenitvi pogodbe zavežeta, da bosta izpolnili vsaka svojo obveznost. Brez tega bi bil pravni promet dokaj dvomljiv in za pogodbene stranke vprašljiv. S to zavezo načeloma stranki prevzameta riziko določenih sprememb in dejavnikov negotovosti, tiste, katere je mogoče predvideti, največkrat vneseta tudi v pogodbo in opredelita svoje obveznosti za primer, če bi take spremembe oziroma okoliščine dejansko nastopile. Med nastankom obveznosti in njeno zapadlostjo lahko poteče veliko časa, zato lahko pride do sprememb, ki bistveno vplivajo na izpolnitev obveznosti, katerih stranki nista mogli predvideti.

Prvi odstavek 112. člena Obligacijskega zakonika (Ur.l. RS, št. 97/2007-UPB1 v nadaljevanju OZ) pravi:

»Če nastanejo po sklenitvi pogodbe okoliščine, ki otežujejo izpolnitev obveznosti ene stranke, ali če se zaradi njih ne da doseči namena pogodbe, v obeh primerih pa v tolikšni meri, da pogodba očitno ne ustreza več pričakovanjem pogodbenih strank in bi bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti jo v veljavi takšno, kakršna je, lahko stranka, ki ji je izpolnitev obveznosti otežena, oziroma stranka, ki zaradi spremenjenih okoliščin ne more uresničiti namena pogodbe, zahteva razvezo pogodbe.«

Kadar torej nastopijo izredni in nepredvidljivi dogodki, npr. vojne, gospodarske in naravne katastrofe, novi ekonomski pojavi ali makroekonomski ukrepi državnih organov, lahko to negativno vpliva na gospodarski položaj ene ali druge pogodbene stranke. Včasih se razmere tako spremenijo, da bi za stranko natančna izpolnitev prevzete obveznosti, ki bi jo bilo še ob sklenitvi pogodbe zlahka izpolniti, pomenila zelo težak ekonomski položaj. Stranka ima še vedno dejanske možnosti za izpolnitev pogodbe, vendar z bistveno večjim naporom ali stroški kot je bilo pričakovati ob sklenitvi. Zaradi tega takšne situacije ni mogoče obravnavati kot nemožnost izpolnitve ter uporabiti pripadajočih pravnih posledic. V pravu se takšen položaj

obravnava kot **spremenjene okoliščine** oziroma *clausula rebus sic stantibus* (Juhart et al., 2009, str. 421).

1.1 Razvoj klavzule rebus sic stantibus

1.1.1 Začetna razmišljanja glede spremenjenih okoliščin

Doktrina naknadnih sprememb okoliščin se je v angleškem, ameriškem, francoskem in ostalih pravnih redih izoblikovala na različne načine. Zgodovinska oporna točka klavzule *rebus sic stantibus* je bila najprej antika, nato pa krščanska moralna filozofija. »Po sklenitvi pogodbe lahko nastopijo okoliščine, zaradi katerih izpolnitev postane greh, neizpolnitev pa dolžnost,« je trdil že Cicero (Možina, 2006, str. 61). Kljub temu je rimsko pravo temeljilo na načelu, da je potrebno pogodbene obveznosti dosledno spoštovati ter izpolnjevati, ne glede na to, ali je kasnejši razvoj dogodkov porušil razmerje med obveznostmi pogodbenih strank. Obveznost pogodbenih strank ni v nobenem primeru prenehala ali bila olajšana na podlagi spremenjenih okoliščin. Podobno kot Cicero je pisal tudi Tomaž Akvinski v svojem delu *Summa theologia* o oprostitvi izpolnjevanja pogodbenih obveznosti, kadar se spremenijo okoliščine oseb in posla. Razvoj doktrine se je nadaljeval v času glosatorjev v 11. stoletju in postglosatorjev oziroma komentatorjev v 14. in 15. stoletju. Takrat so menili, da je nemoralno, v kolikor ena pogodbeni stranka obogati v breme druge. Pravno razmerje mora obveljati le v primeru, da se razmere, pod katerimi je bila pogodba sklenjena, bistveno ne spremenijo (Cigoj, 1976, str. 884).

1.1.2 Teorija rebus sic stantibus

V šestnajstem stoletju se je razvila teorija »*rebus sic stantibus*«, ki je govorila o tem, da stranka prevzame obveznost samo v primeru, če bo položaj ob izpolnitvi obveznosti še vedno enak. Kot najstarejši zgodovinski primer sklicevanja na spremenjene okoliščine se šteje, ko je Gentilis¹ v 16. stoletju svetoval angleški kraljici Elizabeti I., da naj v sporu glede veljavnosti pogodbe med Anglijo in Združenimi nizozemskimi provincami iz leta 1585 trdi, da se vsaka pogodba smatra za veljavno, le dokler obstaja isto stanje stvari. Gentilis je bil tudi prvi, ki je omenjal faktor nepredvidljivosti spremenjenih okoliščin. Trdil je, da pride oprostitev izpolnjevanja obveznosti v poštev le takrat, če so se pogoji pogodbe spremenili, ob predpostavki nepredvidljivosti teh sprememb. Menil je, da prav vsaka pogodba kot tihi pogoj vsebuje klavzulo *rebus sic stantibus* (Lisac, 1998, str. 9).

---

¹ Albericus Gentilis (14.1.1552 – 19.6.1608), italijanski pravnik, katerega mnogi smatrajo kot utemeljitelja mednarodnega prava, ter prvega pravnika, ki je posvetno pravo ločil od rimskokatoliške teologije in kanonskega prava (v Wikipedii, 2011).

Sledil je razcvet instituta, *clausula rebus sic stantibus* je postala sestavni del naravnopravne šole v 17. in 18. stoletju. Sprva se je utemeljevala z načelom ekvivalence, v novejšem času pa s teorijo volje in domnevo tihega dogovora strank o pogoju nespremenjenih okoliščin (Možina, 2006, str. 62).

V devetnajstem stoletju so teorije o tej klavzuli počasi začele izgubljati svoj pomen, saj jih občepravna znanost načeloma ni sprejela (Možina, 2006, str. 62). V ospredje je zaradi bojazni, da bi bilo ogroženo zaupanje v trdnost pogodbenih obveznosti in s tem pravna varnost, ponovno stopilo načelo *pacta sunt servanda*, pa čeprav je bila izpolnitev otežena. Kljub temu pa so se pogodbene stranke v konkretnih primerih še vedno sklicevale na klavzulo, saj so jim spremenjene okoliščine še vedno povzročale probleme (Lisac, 1998, str. 11).

Po prvi svetovni vojni so teorije o klavzuli spet oživele, zaradi hude povojne krize še zlasti v državah, ki so med vojno doživele denarni zlom. Države, ki so med vojno kapitulirale, so zahtevale prenehanje pogodb, ki so jih sklenile s svojimi zaveznicami, ker so se okoliščine, na katerih so te pogodbe temeljile, bistveno spremenile. V medvojnem obdobju pa se je okrepilo tudi nasprotovanje klavzuli *rebus sic stantibus*, kot se je zgodilo v primeru, ko se je Nemčija želela sklicevati na spremenjene okoliščine, da bi se rešila obveznosti, določenih v Versailleski mirovni pogodbi (Lisac, 1998, str. 25).

2 Razvoj teorij o spremenjenih okoliščinah²

Teorije o spremenjenih okoliščinah se v glavnem ukvarjajo s tem, v čem je treba najti utemeljitev, da se kljub veljavnosti načela o spoštovanju pogodbenih obveznosti *pacta sunt servanda*, pogodba ne izpolni in se pogodbeni stranka reši svoje obveznosti. Teorije izhajajo iz volje strank, iz načela o ekvivalentnosti dajatev, iz namena izpolnitve, iz načel pravičnosti in poštenja, predpostavk pravnega posla, predvidljivosti ipd. Kljub temu da so različne, pa se med sabo dopolnjujejo in temeljijo na podobnem mišljenju (Cigoj, 1981, str. 865).

2.1 Teorija o ekvivalenci

Če med izpolnitvami obeh strank ni več enakovrednosti, je poslovni namen izjalovljen. To je glavno stališče teorije o ekvivalenci. V kolikor stranki skleneta pogodbo s predpostavko ekvivalence, imata v primeru, če se ta ekvivalenca poruši, pravico do odstopa od pogodbe. Teoretiki so iskali vzroke, zakaj daje porušena ekvivalenca strankam to pravico kljub temeljnemu načelu o spoštovanju pogodbenih obveznosti. Odgovore so našli predvsem v dveh

---

² Celotno poglavje povzeto po: Cigoj (1981, str. 865-868). Dr. Stojan Cigoj (27.6.1920-19.9.1989) še danes velja za avtoriteto na področju domačega civilnega prava. Znanstveni prispevek dr. Cigoja obsega več kot 300 del, od tega preko 35 knjig, predvsem iz področja obligacijskega prava, mednarodnega zasebnega prava in avtorskega prava.

usmeritvah. Prvi so preko nauka o temelju pogodbe svoja razmišljanja usmerili k zmoti v nagibu, česar posledica je, da naj bi stranki napačno presojali vrednostne momente v prihodnosti, saj sprememb nista pričakovali. Stranki sta sprejeli samo toliko obveznosti, kolikor sta pričakovali, da bosta od druge stranke prejeli nasprotno vrednosti. Drugi pa so preko teorije o predpostavki trdili, da volja strank ob sklenitvi pogodbe sploh ni pomembna, pomembno je samo, ali je ekvivalent med obveznostma predpostavka takšnega pravnega posla. Ti teoretiki so zagovarjali objektivne poglede, saj ni mogoče govoriti o zmotni volji strank, če gre za okoliščine, na katere stranki sploh nista pomislili (Cigoj, 1981, str. 866).

2.2 Teorija o pogodbeni podlagi

Podobna je teoriji o ekvivalenci, le da poleg ekvivalence, ki je lahko bistven element pogodbenega temelja ali pa tudi ne, upošteva tudi druge elemente, ki morajo prav tako obstajati po sklenitvi pogodbe, da ostane pogodbeno obveznost v veljavi. Subjektivna teorija upošteva predvsem voljo strank, objektivna teorija pa objektivne predpostavke, ne glede na voljo strank. Nekatero druge teorije upoštevajo tako subjektivne kot objektivne elemente (Cigoj, 1981, str. 866).

2.2.1 Subjektivni vidik glede obsega volje strank

2.2.1.1 Teorija o vsebovanem pogoju

Vsaka pogodba naj bi vsebovala pogoj, da obveznost velja le, če sta stranki želeli, da naj velja tudi v primeru, če se okoliščine razvijajo drugače, kot sta pričakovali. To pomeni, da sta stranki prosti svojih obveznosti, če se pojavijo okoliščine, ki ovirajo izpolnitev obveznosti in za katere naj bi stranki že ob sklenitvi pogodbe mislili, da bi ob njihovem nastopu bili prosti svojih obveznosti. Vprašanje je, ali bi stranki sploh stopili v pogodbo kot racionalna ekonomska subjekta, če bi vedeli, kakšna bo situacija ob nastopu spremenjenih okoliščin (Cigoj, 1981, str. 866).

Teoretiki torej menijo, da je ključno vprašanje, kaj sta stranki pričakovali, ko sta sklepali pogodbo, ne pa, ali nečesa nista pričakovali. Teorija se je najbolj razvila v angleškem pravu³.

2.2.1.2 Teorija o nepričakovanosti

V francoskem pravu se med drugim uporablja tudi teorija *imprevision* (teorija o nepričakovanju, nepredvidevanju), ki trdi, da je pri pogodbah potrebno razlikovati med normalnim in izrednim tveganjem (rizikom). Prvo tveganje je takšno, da ga pogodbeno

---

³ Angleška teorija *implied term* temelji na sodnem primeru *F.A. Tamplin Steamship Co. Ltd. v. Anglo-Mexican Petroleum Products Ltd.*, (1916) 2 A.C. 397.

stranka, ki se ravna po načelu dobrega gospodarjenja, lahko pričakuje. Če pa določenega tveganja stranka ni dolžna nositi v izvrševanju pogodbe, gre za izredno tveganje. Kolikšen delež tveganja mora stranka nositi, se ugotavlja glede na to, kako pravične so spremembe okoliščin za določeno stranko (Cigoj, 1981, str. 866).

2.2.2 Subjektivni vidik s kriterijem napačnosti volj

2.2.2.1 Teorija o napaki volje

Teorija temelji na stališču, da lahko spremenjene okoliščine vplivajo na to, kako si ena ali obe pogodbeni stranki predstavljata pogodbo. V primeru, če se ravnotežje med dvema izpolnitvama poruši, je Nipperdey⁴ zagovarjal, da je potrebno ugotoviti, ali je bila prekršena notranja ali zunanja zvestoba pogodbi. Pri ugotavljanju zunanje zvestobe gre za to, ali je pogodba skladna z določili oziroma besedilom te pogodbe, pri notranji zvestobi pa se preverja, ali se pogodba odvija tako, kakor sta si pogodbeni stranki zamišljali, kljub temu da tega nista izrecno izjavili. Z razvojem teorije je nadaljeval Larenz⁵, ki je ločil poslovno podlago na subjektivno (zavestna predstava obeh strank ob sklenitvi pogodbe) in objektivno (dejstva, ki morajo obstajati v zvezi s sklenitvijo pogodbe). Stranke sklepajo pogodbe iz določenega nagiba. Če je le ena stranka v zmoti glede nagiba, se to ne upošteva, če pa sta v zmoti obe, je potrebno to upoštevati, saj takrat že velja, da je poslovna podlaga pogodbe napačna (Cigoj, 1981, str. 867).

Teorija o napaki volje je bila deležna mnogih kritik. Očitali so ji, da ni mogoče govoriti o napaki volje, če stranke ob sklenitvi pogodbe niso niti pomislile na morebitne spremenjene okoliščine, oziroma na dogodke, ki se bodo zgodili v prihodnosti. Kritiki so trdili, da je skupno voljo strank in zmoto v zvezi s tem mogoče upoštevati samo glede tistih okoliščin, ki so znane obema strankama. Glede nečesa, kar sploh ne vesta, niti ne moreta biti v zmoti. Kljub temu Cigoj (1981, str. 867) meni, da sta lahko stranki v zmoti tudi glede prihodnjih okoliščin ter da se lahko v takšnih primerih uporabljajo sankcije v zvezi z napako volje. Teoretiki so kritizirali tudi uporabo pojma »zmote«, saj naj bi bil tak pojem veliko ožji, kot so ga v teoriji želeli uporabljati v zvezi s spremenjenimi okoliščinami (Cigoj, 1981, str. 867).

---

⁴ Hans Carl Nipperdey (21.1.1895-21.11.1968) je bil nemški profesor civilnega in industrijskega prava in ustanovitelj Inštituta za delovno in gospodarsko pravo v okviru univerze v Kölnu (Institut für Arbeits- und Wirtschaftsrecht der Universität zu Köln).

⁵ Karl Larenz (23.4.1903-24.1.1993) je bil nemški civilni pravnik ter pravni filozof. Glej Larenz, Karl., *Geschäftsgrundlage und Vertragserfüllung. Die Bedeutung veränderter Umstände im Zivilrecht*. Berlin: Beck, 1957.

2.2.3 Objektivni vidiki

2.2.3.1 Teorija o izjalovitvi namena, teorija o frustraciji

Razvijala se je kot teorija o preprečenem namenu, ki izhaja iz pogodbenega tipa in zagovarja stališče, da ni potrebno ugotavljati, kakšna je bila volja strank glede spremenjenih okoliščin ob sklenitvi pogodbe, temveč kakšen je bil povprečen pogodbeni namen strank. Teoretiki pravijo, da se s tem, ko se ugotavlja volja pogodbenih strank, običajno ugotovi le fiktivna in ne resnična volja strank. Teorija izhaja iz tega, da vsaka pogodba že vsebuje namen glede na pogodbeni tip, ne glede na to, ali sta ga pogodbeni stranki posebej izrazili. Če je takšen namen preprečen, se pogodbeni posel izjalovi (Cigoj, 1981, str. 868).

Angleški teoretiki so se največ ukvarjali s to teorijo in vpeljali doktrino o frustraciji, ki jo bom podrobneje opisal v nadaljevanju diplomskega dela. Doktrina temelji na istih stališčih, le da namena pogodbe ne šteje kot izjalovljenega, če se lahko pogodba vsaj delno izpolni.

2.2.3.2 Teorija o pravičnosti

Teorija o pravičnosti temelji na načelu o pravičnosti ter na stališču, da je treba nadzorovati izpolnjevanje pravnih poslov. V kolikor ti niso v skladu z načelom o pravičnosti, je mogoče takšen posel razveljaviti. Skladnost se presoja na podlagi sodne prakse in po splošnem mnenju strokovnjakov. Nemška različica teorije govori o dobri veri in poštenju ter ugotavlja, ali gre v primeru spremenjenih okoliščin za ogroženo existenco na eni, ter za nezasluženo in nepričakovano korist na drugi strani pravnega posla (Cigoj, 1981, str. 868).

2.2.3.3 Teorija o socialni solidarnosti

Kot teorija o pravičnosti tudi teorija o socialni solidarnosti zagovarja družbeni nadzor nad pravnimi posli in pogodbami. V katastrofalnih primerih spremenjenih okoliščin se teorija zavzema za porazdelitev tveganja med pogodbenimi strankami, prav tako pa teoretiki⁶ trdijo, da je potrebno nepredvidljive in nevsakdanje dogodke, kot so npr. vojne katastrofe, razpad valute, uničenje existence, omiliti, da ne bi katera od strank doživela gospodarskega propada (Cigoj, 1981, str. 868).

2.2.3.4 Teorija o identičnosti obligacije

Temelji na podobnih načelih kot teorija o izjalovitvi namena. Zagovarja stališče, da ni dovolj ugotoviti, ali je prišlo do izjalovitve namena obveznosti, temveč je potrebno ugotoviti tudi, ali

---

⁶ Teorijo o socialni solidarnosti je uveljavil Gerhard Kegel (26.6.1912-16.2.2006), nemški profesor mednarodnega zasebnega prava. Glej Kegel, Gerhard, Die Einwirkung des Krieges auf Verträge. Berlin: de Gruyter, 1941.

bi bila obveznost v primeru, če bi do njene izpolnitve dejansko prišlo, nekaj povsem drugega, kot je bilo prvotno dogovorjeno. Le v takšnem primeru se lahko stranka sklicuje na spremenjene okoliščine (Cigoj, 1981, str. 868).

2.2.3.5 Teorija o težki zmogljivosti

Gre za različico teorije o pravičnosti. Trdi, da v kolikor bi izpolnitev pogodbene obveznosti stranki pomenila izredno težavnost, predvsem v smislu ogroženosti njegovega zdravja ali življenja, ji takšne obveznosti ni potrebno izpolniti. Vendar pa mora izredna težavnost zaradi spremenjenih okoliščin za stranko nastopiti po sklenitvi pogodbe, pogoj pa je tudi, da stranka ob sklenitvi na te izredne okoliščine ni mogla računati (Cigoj, 1981, str. 868).

3 Spremenjene okoliščine v slovenskem pravu

3.1 Splošne uzance za blagovni promet

V domačem pravu so spremenjene okoliščine najprej urejale Splošne uzance za blagovni promet (Ur.l. FLRJ, št. 15/1954), sprejete leta 1954. V uzancah so naštetih nekateri dogodki, ki ob nastopu lahko pripeljejo do spremenjenih okoliščin in za katere so določene posebne sankcije. Kot takšni izredni dogodki so navedeni:

- Naravni dogodki, kot so npr. suša, poplava, potres. Posledica takšnih dogodkov je lahko ne le oteženost izpolnitve, temveč tudi nemožnost izpolnitve obveznosti⁷. V takšnih primerih je bilo treba zanje uporabiti načela o nemožnosti.
- Upravni ukrepi, kot so npr. prepovedi ali omejitve uvoza ali izvoza in druge omejitve blagovnega prometa. Tudi ti dogodki lahko privedejo do nemožnosti izpolnitve obveznosti.
- Gospodarski pojavi, kot so posebno izrazita in hitra inflacija ali deflacija.

Uzance so določale tudi pogoje uporabe sankcij v primeru spremenjenih okoliščin. Pogodbeni stranki so dopuščale, da je lahko zahtevala spremembo ali razveljavitev pogodbe v primeru, če so nastali nenavadni dogodki, ki jih ni bilo mogoče predvideti ob sklenitvi pogodbe in bi zaradi njih izpolnitev obveznosti postala za to stranko očitno pretežka ali bi ji povzročila preveliko izgubo. Kljub temu pa so stranki onemogočale zahteve zaradi spremenjenih okoliščin, če so te nastale po izteku roka, določenega za izpolnitev obveznosti te stranke.

---

⁷ Vpliv spremenjenih okoliščin na pogodbeno razmerje sem podrobneje predstavil v četrtem poglavju diplomskega dela.

3.2 Zakon o obligacijskih razmerjih

Splošne uzance za blagovni promet je glede določb o spremenjenih okoliščinah nasledil Zakon o obligacijskih razmerjih (Ur.l. SFRJ, št. 29/1978, v nadaljevanju ZOR), ki je bil sprejet leta 1978. V členih od 133. do 136. je urejal razvezo ali spremembo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin in je glede na uzance prinesel kar nekaj pomembnih sprememb. V tem sklopu je urejal predpostavke za razvezo ali spremembo pogodbe, dolžnost obveščanja, okoliščine, ki jih pri odločanju upošteva sodišče ter odpoved sklicevanja na spremenjene okoliščine.

ZOR je določil dvojne okoliščine, ki jih je obravnaval kot spremenjene. Okoliščine, zaradi katerih je izpolnitev otežena in okoliščine, zaradi katerih se ne more doseči namena pogodbe. Izpolnitev obveznosti je lahko, kljub temu da ni postala težavna, vendarle izgubila svoj namen. V takšnem primeru, če se stranki ponovno ne prilagodita namenu pogodbe, ni več razloga, da bi ta ostala v veljavi. Cigoj (1981, str. 869) je mnenja, da ZOR v primerjavi s splošnimi uzancami za blagovni promet na tem področju ni prinesel novosti, saj gre v vseh primerih za situacije, v katerih kavze pogodbe ni mogoče več doseči. Pojem kavze pogodbe je opredeljen zelo široko in sicer predstavlja določen pravni, ekonomski, socialni ali kakšen drug namen pogodbe. Če je v prejšnji ureditvi, ki so jo določale uzance, sodišče ugotavljalo, ali je izpolnitev pogodbene obveznosti pretežavna, Cigoj trdi, da je s tem dejansko ugotavljalo, ali je izpolnitev v skladu s kavzo pogodbe. Enako je tudi pri ugotavljanju prevelike izgube zaradi izrazite inflacije ali deflacije.

3.3 Obligacijski zakonik (OZ)

Leta 2001 je bil sprejet Obligacijski zakonik, ki je nasledil ZOR. Ureditev instituta spremenjenih okoliščin je le rahlo drugačna, kot v ZOR-u, bistveno se ne razlikuje. V 112. členu OZ določa predpostavke, ki morajo biti izpolnjene za uspešno uveljavljanje spremenjenih okoliščin, ki jih bom podrobno opisal v nadaljevanju. V 113. členu je podana dolžnost obvestitve stranke, ki je upravičena zahtevati razvezo, do nasprotne stranke. 114. člen določa okoliščine, ki jih upošteva sodišče, ko odloča o razvezi ali spremembi pogodbe. V zadnjem, 115. členu, pa daje zakonik pogodbenih strankam možnost, da se pravici sklicevanja na spremenjene okoliščine odpovejo.

3.3.1 Predpostavke

Besedilo 112. člena Obligacijskega zakonika določa temeljne predpostavke, ki morajo biti izpolnjene, da se lahko stranke uspešno sklicujejo na spremenjene okoliščine in na njihovi podlagi zahtevajo razvezo ali pa predlagajo spremembo že sklenjene pogodbe. V tem členu pa niso določene le predpostavke, temveč tudi pravne posledice.

Predpostavke za spremembo oziroma razvezo pogodbe so po OZ naslednje (povzeto po Dolenc v Juhart et al., 2003, str. 599-605):

1. Spremembe v okoliščinah morajo nastati po sklenitvi pogodbe

2. Učinek spremenjenih okoliščin

Okoliščine, ki vplivajo na pogodbene obveznosti, morajo nastati v eni od naslednjih alternativnih smeri:

- otežujejo izpolnitev obveznosti ene stranke ali
- se zaradi njih ne da več doseči namena pogodbe.

3. Vplivnost spremenjenih okoliščin

V obeh primerih iz prejšnje točke se zahteva določena vplivnost na okoliščine. Ta mora biti taka, da pogodba očitno ne ustreza več pričakovanjem pogodbenih strank (1) in bi jo bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti v veljavi takšno, kakršna je (2). Pogoja morata biti izpolnjena kumulativno.

4. Besedilo člena določa še dve negativni predpostavki:

- stranka, ki se sklicuje na spremenjene okoliščine, le-teh ob sklenitvi pogodbe ni mogla upoštevati in se jim tudi ni mogla izogniti ali odkloniti njihove posledice;
- sprememba okoliščin ni smela nastati po izteku izpolnitvenega roka – roka, določenega za izpolnitev obveznosti stranke, ki jih uveljavlja.

Vse našteje predpostavke morajo biti izpolnjene kumulativno, v kolikor bi želela stranka pri sklicevanju na spremenjene okoliščine uspešno uveljavljati pripadajoče pravne posledice. Izjema sta predpostavki iz druge točke, od dveh alternativ mora biti izpolnjena vsaj ena, čeprav sta v mnogih primerih spremenjenih okoliščin izpolnjeni obe.

Stranka lahko zahteva razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin le, če so te nastopile po sklenitvi pogodbe in hkrati pred iztekom roka, določenega za izpolnitev obveznosti stranke, ki jih želi uveljavljati. Pri tem je pomembno le, kdaj so se okoliščine spremenile, ni pa pomembno, kdaj sta jih pogodbeni stranki zaznali.

4 Vpliv spremenjenih okoliščin na pogodbeno razmerje

Za veljavno sklenitev pogodbe je potrebna soglasna volja obeh pogodbenih strank. Ko je volja izkazana, sta obe stranki zavezani k izpolnitvi sprejetih pogodbenih obveznosti. Od sklenitve

pogodbe pa do trenutka, ko sta pogodbeni stranki dolžni izpolniti svoje pogodbene obveznosti, lahko preteče veliko časa in medtem se lahko okoliščine, na katere stranki nimata vpliva, nepričakovano spremenijo. Spremenjene okoliščine se lahko pojavijo pri vseh pogodbenih razmerjih, zelo pogosto pa do njih prihaja pri gospodarskih pogodbah. To je povezano z različnimi razlogi, kot so npr. bolj tvegana narava poslov med gospodarskimi subjekti, daljši časovni roki izpolnitve, pogodbene stranke izhajajo iz različnih okolij, in podobno (Kranjc, 2006, str. 150-151). Praviloma velja, da sklenjena pogodba kljub spremenjenim razmeram na trgu zavezuje obe stranki k izpolnitvi obveznosti, vendar pa bi brezkompromisno spoštovanje pogodb v današnjih nepredvidljivih časih lahko strankam povzročilo nesorazmerno visoke napore oziroma stroške in bi tako bilo včasih celo nesmiselno.

Sprememba okoliščin lahko povzroči, da:

- izpolnitev pogodbe ni več mogoča ali
- izpolnitev pogodbe je mogoča, vendar postane za eno stranko skrajno otežena ali
- izpolnitev pogodbe je mogoča, vendar je bil namen pogodbe izjalovljen.

V prvem primeru govorimo o nemožnosti izpolnitve, v drugem primeru pa gre za oteženost izpolnitve. Nemogućnost izpolnitve je dejansko oblika neizpolnitve pogodbe, le njene pravne posledice so drugačne, kot v primeru, da stranka ne izpolni svoje obveznosti zaradi običajnih razlogov. Pri oteženosti izpolnitve gre za porušeno ravnotežje med obveznostmi obeh strank, kar pomeni, da bi bilo nepravilno še naprej ohraniti pogodbeno razmerje. V tretjem primeru je pogodba v novih okoliščinah popolnoma izgubila svoj namen, kljub temu, da je izpolnitev obveznosti še vedno fizično mogoča.

4.1 Nemogućnost izpolnitve

Nemogućnost izpolnitve se lahko pojavi pri vseh oblikah obveznosti, pravni red pa jo razlikuje ter razvršča po različnih merilih. Splošna definicija pravi, da gre za nemogućnost izpolnitve, kadar dolжник ne more izpolniti pogodbene obveznosti tako kot je dogovorjena, čeprav to želi. Nemogućnost izpolnitve najpogosteje nastopi pri obveznostih, pri katerih je predmet individualno določena stvar (Možina, 2006, str. 32-35). V pravnih redih obstaja vrsta razlikovanj nemogućnosti izpolnitve, od oblike nemogućnosti pa so odvisne tudi njene pravne posledice. Prva pomembna delitev je po času nastanka. Če nemogućnost izpolnitve obstaja že ob sklenitvi pogodbe, kar pomeni, da obveznosti že v trenutku, ko je bila pogodba sklenjena, ni mogoče izvršiti, je takšna pogodba nična (Juhart et al., 2009, str. 368)⁸. Gre za začetno nemogućnost izpolnitve. Če pa pride do nemogućnosti izpolnitve po tem, ko je pogodba že sklenjena, govorimo o naknadni nemogućnosti izpolnitve.

---

⁸ Pogodba je nična, če je predmet obveznosti nemogoč, nedopusten, nedoločen ali nedoločljiv. Več o ničnosti pogodbe v Juhart et al., 2009, str. 368-386.

Naslednje pomembno merilo za ločevanje oblik nemožnosti izpolnitve je vzrok. Če govorimo o naknadni nemožnosti izpolnitve, za katero ni kriva nobena od pogodbenih strank, pride do razveze pogodbe. Preneha obveznost tiste stranke, pri kateri je nastopila nemožnost, posledično preneha tudi obveznost nasprotne stranke in s tem tudi pogodbeno razmerje. Nasprotna stranka lahko zahteva vračilo v primeru, da je svojo obveznost že izpolnila. Pogodbeno razmerje pa ne preneha, v kolikor je za nemožnost izpolnitve kriva katera od pogodbenih strank. Stranka zanjo odgovarja, če je nemožnost posledica dogodka, ki ga je mogoče pripisati tej stranki oziroma za katerega stranka odgovarja. Če za nemožnost izpolnitve odgovarja stranka, ki naj bi sprejela obveznost, ta ostane zavezana k izpolnitvi. Obveznost nasprotne stranke preneha, obdrži pa terjatev do druge stranke. V primeru, da je krivda pri stranki, ki naj bi obveznost izpolnila, pogodbeno razmerje prav tako ne preneha avtomatično. Nasprotna stranka lahko ohrani pogodbo v veljavi ali pa odstopi od pogodbe, v obeh primerih pa ima pravico do odškodnine (Kranjc, 2006, str. 152-153). Kljub opisanim posledicam naknadne nemožnosti pa so posledice spremenjenih okoliščin⁹ drugačne. Stranka ima v tem primeru možnost vložiti zahtevek za sodno razvezo pogodbe.

Poleg omenjenih poznamo še veliko drugih vrst pojavnih oblik nemožnosti. Najpogosteje se pojavljajo naravna, pravna in praktična nemožnost. Pri naravni nemožnosti ni nikakršnih možnosti za izpolnitev, vzrok za to pa je v zakonih narave. O naravni nemožnosti govorimo, če pride npr. do uničenja stvari, ki je predmet pogodbe. V primeru pravne nemožnosti pa bi do izpolnitve dejansko lahko prišlo, vendar to zaradi različnih razlogov ni možno. Gre za to, da pogodba določa uresničitev določenega pravnega stanja, ki pa ga dejansko ni mogoče doseči, ker že obstaja (npr. kupec kupi stvar, ki mu že pripada), ker ga pravni red ne priznava ali ker ga prepoveduje pravna ali moralna norma (npr. izrecna prepoved). O praktični nemožnosti govorimo, kadar je obveznost dejansko sicer možno izpolniti, vendar bi to stranki povzročilo tako velike in praktično nepremagljive težave, da na izpolnitev praviloma ne bi niti pomislila. V literaturi se omenja primer iskanja in dviga izgubljenega prstana z dna oceana, kamor je padel (Cigoj, 1984, str. 451-457).

4.2 Oteženost izpolnitve

Kadar govorimo o oteženosti izpolnitve, je izpolnitev pogodbene obveznosti še vedno mogoča, vendar pogodbeni stranki, za katero postane otežena, povzroči bistveno večji napor, kot je bilo mišljeno ob sklenitvi pogodbe. Pri razumevanju »večjega napora« je potrebno omeniti, da gre za izrazito subjektiven element, kjer se upoštevajo tudi osebne lastnosti stranke, ki se sklicuje na spremenjene okoliščine (Cigoj, 1981, str. 870).

Zaradi spremenjenih okoliščin postane izpolnitev ene ali druge stranke tako otežena, da je porušeno pogodbeno ravnovesje in bi bilo zato nepravilno še naprej ohranjati pogodbeno razmerje v nespremenjeni obliki. Najpogosteje bo zaradi spremenjenih okoliščin postala

---

⁹ Podrobneje sem posledice spremenjenih okoliščin opisal v naslednjem poglavju diplomskega dela.

otežena ena od izpolnitev. V novejšem času se je v sodni praksi uveljavilo stališče, da se na oteženost izpolnitve ni mogoče sklicevati pri bančnih poslih ter pri denarnih obveznostih, pri teh se je mogoče sklicevati le na nelikvidnost oziroma finančne težave. Institut oteženosti izpolnitve se tako pogosteje uporablja pri nedenarnih obveznostih (Dolenc v Juhart et al., 2003, str. 607).

Cigoj (1981, str. 870) deli področja, ki jih zadene oteženost¹⁰, na osebna in premoženjska. Za osebna področja je značilno, da je izpolnitev še mogoča, vendar le z velikimi žrtvami in nevarnostmi za dolžnika, njegovo življenje in zdravje. Med takšne žrtve in nevarnosti spadajo življenjske nevarnosti, večje makroekonomske spremembe, zaradi katerih bi dolžnik lahko izpolnil obveznost samo z izgubo, pa tudi nastanek stroškov, ki niso v sorazmerju z vrednostjo stvari. Na premoženjskem področju pa prevelika oteženost pomeni situacijo, kadar izpolnitev ene stranke izgubi vsakršno razmerje z izpolnitvijo druge stranke. Težave tako največkrat predstavlja neekvivalentnost med pogodbenimi obveznostmi strank

Posamezna pravila različno določajo okoliščine, ki omogočajo uporabo instituta oteženosti, vsem pa je skupno, da upoštevajo okoliščine, ki so bistveno porušile pogodbeno ravnotežje in na katere pogodbeni stranki nimata vpliva ter jih ob sklenitvi pogodbe ni bilo mogoče predvideti.

4.2.1 Oteženost v splošnih uzancih za blagovni promet

V uzancih v zvezi z oteženostjo izpolnitve govorijo o očitni pretežki izpolnitvi in izpolnitvi, ki povzroča prevelike izgube. Za takšno izpolnitev gre v primeru, če bi ta preveč prizadela izpolnitveno osebo, predvsem v smislu nevarnosti za dolžnikovo zdravje ali celo življenje. Za pretežko izpolnitev gre tudi takrat, kadar izpolnitev ene stranke izgubi vsakršno sorazmerje z izpolnitvijo druge stranke. Glede sorazmernosti dajatev velja v teoriji mnenje, da je potreben vsaj približen ekvivalent med dajatvama (Cigoj, 1976, str. 901).

4.2.2 Oteženost v Zakonu o obligacijskih razmerjih

Zakon o obligacijskih razmerjih je v posebnem poglavju odseka o dvostranskih pogodbah, v 133. do 136. členu, ureditev iz uzanc nekoliko spremenil. Za spremenjene okoliščine je označil ne samo primere, ko je zaradi novih dogodkov, ki so nastali po tem, ko je bila pogodba sklenjena, izpolnitev obveznosti pretirano otežena, temveč tudi primere, ko zaradi novih dogodkov ni mogoče več doseči namena pogodbe. Oteženost je opredeljena enako kot v Obligacijskem zakoniku, kar bom opisal v naslednji točki.

---

¹⁰ Cigoj v literaturi uporablja izraz »težavnost«.

4.2.3 Oteženost v Obligacijskem zakoniku

Obligacijski zakonik v 112. členu določa, da lahko stranka, izpolnitev katere je otežena, zahteva le razvezo pogodbe. Razvezo lahko zahteva stranka, ki ji je izpolnitev pogodbe otežena, in tudi stranka, ki zaradi spremenjenih okoliščin ne more več uresničiti namena (kavze) pogodbe. Izpolnjen je lahko samo prvi, samo drugi, ali pa oba pogoja. To se presoja z vidika pričakovanj obeh strank v času, ko je bila pogodba sklenjena ter iz splošnega stališča o tem, ali je glede na spremenjene okoliščine še pravično ohraniti pogodbo takšno, kot je v veljavi. Relevantne so le tiste okoliščine, ki so nastopile po sklenitvi pogodbe, ki jih stranki ob sklenitvi nista mogli predvideti in se jim nista mogli izogniti ali jih preprečiti. Okoliščine, ki so nastopile po izpolnitvenem roku, niso relevantne. OZ izrecno ne govori o porušenem pogodbenem ravnotežju, vendar pa ga je mogoče razbrati iz same vsebine 112. člena.

Poleg tega je v drugem odstavku tega člena zapisano, da stranka razveze ne more zahtevati, v kolikor bi mogla ob sklenitvi pogodbe te okoliščine upoštevati, ali bi se jim lahko na kakšen način izognila, oziroma bi njihove posledice lahko odklonila.

5 Posledice spremenjenih okoliščin

V enem od prejšnjih poglavij sem opisal, da je posledica naknadne nemožnosti, za katero pogodbeni stranka ne odgovarja, avtomatično prenehanje strankine obveznosti, praviloma preneha tudi obveznost nasprotne stranke in s tem celotna pogodba. Če pa pride po sklenitvi pogodbe do spremenjenih okoliščin, ki otežujejo izpolnitev obveznosti ene ali druge pogodbene stranke, pa so posledice drugačne – stranka, ki ji je izpolnitev otežena, ima zahtevek za sodno razvezo pogodbe. Poleg razveze pogodbe so druge možne posledice uspešnega uveljavljanja spremenjenih okoliščin še sprememba pogodbe, odškodninska odgovornost in kondikcijski zahtevki, Cigoj (1981, str. 905) pa mednje šteje še odlog zamude.

5.1 Posledice po Splošnih uzancah za blagovni promet

V Splošnih uzancah za blagovni promet je bilo določeno, da lahko stranka, ki ji je izpolnitev otežena, zahteva sodno intervencijo. V tej intervenciji je lahko stranka, za razliko od današnje ureditve po Obligacijskem zakoniku, zahtevala spremembo ali razveljavitev pogodbe. Ker pa je imela vsaka od teh možnosti določen vpliv na nasprotno stranko, so uzance določale, da ima zadnjo besedo prav nasprotna stranka.

Če je stranka, ki ji je bila izpolnitev otežena, zahtevala spremembo pogodbe, je imela nasprotna stranka pravico do odstopa od pogodbe. Obveljalo je, kakor da pogodba sploh ni bila sklenjena. Stranka je postala prosta pogodbene obveznosti, hkrati pa je izgubila pravico do nasprotne dajatve. Kadar pa je stranka zahtevala razveljavitev pogodbe, je imela nasprotna stranka pravico zahtevati, naj pogodba vseeno obvelja, vendar je morala predlagati

prilagoditev pogodbenih določil spremenjenim okoliščinam (Splošne uzanice za blagovni promet, 1954, uzanca št. 58).

5.2 Posledice po Obligacijskem zakoniku

5.2.1 Razveza pogodbe

V Obligacijskem zakoniku, že prej pa tudi v Zakonu o obligacijskih razmerjih, so posledice določene drugače. Če so izpolnjene vse predpostavke spremenjenih okoliščin, ki sem jih opisal v točki 4.3.1, ima po OZ-u stranka, katere izpolnitev je postala otežena, pravico do zahtevka za razvezo pogodbe. Pravico do zahtevka za razvezo pogodbe ima tako stranka, ki ji je izpolnitev pogodbe otežena, kot tudi stranka, ki zaradi spremenjenih okoliščin ne more več uresničiti namena pogodbe.

Zahtevek za razvezo pogodbe lahko stranka poda tako v ugovoru kot v tožbi in nasprotni tožbi. Razvezo z odločbo izreče šele sodišče, ki ima glede na dokaj ohlapno zakonsko formulacijo dokaj široko polje za odločanje. Nasprotna stranka razveze pogodbe ne more preprečiti, razen če ponudi pravično spremembo pogodbe. Če sodišče zahtevku stranke za razvezo pogodbe ugodí, pogodbeno razmerje preneha in obe stranki sta prosti svojih obveznosti (Dolenc v Juhart et al., 2003, str. 605-606).

Stranka lahko, za razliko od ureditve v uzancah, zahteva le razvezo pogodbe, ne more pa izsiliti njene spremembe. OZ tako sodišču ne omogoča, da na podlagi spremenjenih okoliščin prilagodi vsebino pogodbe in tako porazdeli tveganje med obe pogodbeni stranki. To lahko dosežejo le ob pravični porazdelitvi škode zaradi razveze pogodbe, kar določa peti odstavek 112. člena OZ (Možina, 2006, str. 372).

5.2.2 Sprememba pogodbe

Po Obligacijskem zakoniku pogodbena stranka, katere izpolnitev je postala otežena, nima pravice zahtevati spremembe ali prilagoditve pogodbenega razmerja. Prilagoditev lahko samo predlaga, ta pa učinkuje le v primeru, da jo nasprotna stranka sprejme. Do spremembe pogodbe lahko pride tudi v primeru, ko stranka, ki ji je bila otežena izpolnitev, predlaga razvezo pogodbe. Nasprotna stranka se lahko izogne razvezi pogodbe, če je sama pripravljena ponuditi pravično prilagoditev pogodbenih določil in sprejeti posledice spremenjenih okoliščin. Prilagoditev, ki jo nasprotna stranka ponudi, je lahko različna, največkrat pa gre za višjo izpolnitev v zameno za oteženo izpolnitev ali pa se zadovolji z drugačno izpolnitvijo namesto otežene. Sprememba pogodbe je tako v celoti odvisna od volje nasprotne pogodbene stranke (Juhart et al., 2009, str. 425).

5.2.3 Odškodnina

Obligacijski zakonik ureja odškodninsko odgovornost v okviru samega instituta spremenjenih okoliščin. V petem odstavku 112. člena je tako zapisano, da če sodišče izreče razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin, na zahtevo druge stranke naloži stranki, ki je razvezo zahtevala, da povrne drugi stranki pravičen del škode, ki jo je zaradi razveze utrpela. Pravičen del škode pomeni, da ne gre za klasičen odškodninski zahtevek, pri katerem je oškodovanec upravičen do povrnitve celotne navadne škode in predvidljivega izgubljenega dobička (Dolenc v Juhart et al., 2003, str. 607).

5.2.4 Kondikcijski zahtevki

Kondikcija je zahtevek, ki nastane, ko nekdo plača dolg, ki ga ni dolžan plačati in ki ga tudi ne bi plačal, ko bi vedel, da ni dolžan. V OZ-u ni posebnih določb, ki bi urejale kondikcijske zahtevke glede spremenjenih okoliščin, kljub temu pa se v praksi pojavlja stališče, da so posledice enake, kot v primeru prenehanja pogodbe zaradi neizpolnitve, kar pa ne drži popolnoma¹¹ (Dolenc v Juhart et al., 2003, str. 607).

5.2.5 Odlog zamude

Sodna praksa poudarja, da stranka ni v zamudi, dokler trajajo spremenjene okoliščine in dolžnik predlaga rešitev zaradi spremenjenih okoliščin. Kupec ne more zahtevati povrnitve škode, nastale na podlagi zamude, če je dolžnik zaradi spremenjenih okoliščin utemeljeno zahteval zvišanje cene ali razveljavitev pogodbe, kupec pa ni sprejel niti ene od alternativ (Cigoj, 1981, str. 905).

6 Spremenjene okoliščine v drugih pravnih ureditvah

6.1 Angleško pravo in »frustration«

V angleškem pravu se kot splošno priznana izjema stroge pogodbene obveznosti uporablja doktrina *frustration*. Izjalovitev namena (angl. *frustration of purpose*) pomeni, da izpolnitev pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin ni postala nemogoča, temveč je bil izjalovljen gospodarski namen pogodbe (Treitel, 2004, str. 326).

Doktrina je najprej izhajala iz pravila, da so pogodbe, pri katerih je izpolnitev obveznosti odvisna od kontinuiranega obstoja določene osebe ali stvari, sklenjene pod tihim pogojem, da bodo stranke oproščene obveznosti izpolnitve, če bo ta postala nemogoča zaradi uničenja

---

¹¹ Kondikcijske zahtevke za primer prenehanja pogodbe zaradi neizpolnitve ureja 111. člen OZ, podlaga zahtevkom, ki nastanejo zaradi razveze pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin pa so splošne določbe o neupravičeni pridobitvi, ki pa niso povsem enake določbam iz 111. člena.

stvari brez krivde strank. Koncept doktrine se je iz primerov, ko je postala izpolnitev nemogoča, razširil tudi na primere, kjer je izpolnitev fizično še mogoča, vendar je bil po sklenitvi zaradi določenih okoliščin izjalovljen namen pogodbe, uporablja pa se tudi v primerih, kadar izpolnitev pogodbe postane prepovedana. V sodobni formulaciji doktrine je zapisano, da gre za izjalovitev namena takrat, kadar brez krivde katere od strank, pogodbene obveznosti ni več mogoče izpolniti, saj bi v primeru izpolnitve v novih okoliščinah pomenila nekaj radikalno drugačnega od tistega, k čemer se je stranka s pogodbo prvotno zavezala (Možina, 2006, str.131).

Glavni cilj doktrine *frustration* je, da se pogodbeno stranko, katere izpolnitev je postala nemogoča, oziroma se ji je zaradi spremenjenih okoliščin izjalovil gospodarski namen pogodbe, oprosti bremena izpolnjevanja obveznosti pod novimi okoliščinami. Če pride torej po tem, ko je bila pogodba sklenjena, do izjalovitve gospodarskega namena te pogodbe, se v angleškem pravu takšna pogodba avtomatično razveže in stranki postaneta prosti svojih obveznosti. Pri tem je potrebno omeniti, da je relevantna samo izjalovitev skupnega namena, ne le pričakovanj ene od strank. Če je bil namen ene od strank s pogodbo realizirati dobiček, utrpela pa je izgubo, ne bo prišlo do razveze pogodbe, razen v primeru, če je sprememba okoliščin bistveno vplivala na pogodbeno razmerje in je izpolnitev pogodbe zaradi tega postala »radikalno drugačna« (McKendrick, 2009, str. 849).

6.2 Ameriško pravo ter »commercial impracticability«

Zelo podobno kot v angleškem, so spremenjene okoliščine obravnavane tudi v ameriškem pravu. Doktrina *commercial impracticability* izhaja iz stališča, da je potrebno pogodbeno stranko oprostiti njene obveznosti v primeru, če je postala izpolnitev pogodbene obveznosti neizvedljiva. Tako kot pri prejšnji točki gre tudi tukaj za situacijo, kjer je izpolnitev obveznosti fizično še mogoča, vendar za stranko predstavlja izjemno breme oziroma izjemno visoke stroške.

Neizvedljivost (angl. *impracticability*) poleg primerov popolne nemožnosti oziroma nemogoče izpolnitve vključuje tako primere ekstremnih in nerazumnih težavnosti, stroškov, poškodb ali izgub pri eni izmed strank, kot tudi primere, v katerih je bil zaradi nastopa spremenjenih okoliščin izjalovljen gospodarski namen pogodbe. Razbremenitev dolžnika zaradi spremenjenih okoliščin tako zajema širše področje kot v angleškem pravu, saj vsebuje tudi primere ekonomske nemožnosti. Kljub temu pa teoretiki poudarjajo, da zgolj povečanje stroškov dolžnika ne oprosti odgovornosti izpolnitve, temveč mora to povečanje bistveno odstopati od običajnih okvirov, oziroma mora, podobno kot v angleškem pravu, nepredvideni dogodek bistveno spremeniti naravo izpolnitve (Kovač, 2011, str. 236-242).

6.3 Francosko pravo in »force majeure«

V francoskem pravu se za obravnavo instituta spremenjenih okoliščin uporablja doktrina *force majeure*, ki temelji na konceptu rimskega prava *vis major*. V rimskih časih je bil poudarek predvsem na nepričakovanih dogodkih, ki jih je povzročila narava, danes pa doktrina obravnava vse takšne okoliščine, ki so izven nadzora pogodbenih strank in jima onemogočajo izpolnitev pogodbene obveznosti. Doktrina zastopa stališče »vse ali nič« in je tako bistveno drugačna od angleškega ter ameriškega pristopa. Francosko pravo torej ne dovoljuje razveze pogodbe v primerih, kjer je izpolnitev še mogoča, vendar je postala otežena. Pogodbena obveznost mora biti izpolnjena, ne glede na to, kako močno je postala otežena zaradi spremenjenih okoliščin ali kakšne posledice bo to povzročilo prizadeti stranki. Stranka je prosta svoje obveznosti le v primeru, če gre za popolno nemožnost, torej če izpolnitev nikakor ni mogoča. Poleg tega mora biti tak dogodek nepredvidljiv, neodvrtljiv, nastati pa mora brez krivde katere od pogodbenih strank (Možina, 2006, str. 105-109).

Poleg *force majeure* se je v francoskem pravu razvila tudi prava teorija o spremenjenih okoliščinah – *imprevision*, ki jo francoska civilna sodna praksa zavrača¹². Teorija je zelo podobna angleškemu in ameriškem pogledu, govori pa o situacijah, kjer izpolnitev pogodbene obveznosti zaradi spremembe okoliščin postane obremenjujoča, celo uničujoča za eno od pogodbenih strank.

6.4 Načela UNIDROIT¹³ za mednarodne gospodarske pogodbe in »hardship«

V Načelih UNIDROIT za mednarodne gospodarske pogodbe so spremenjene okoliščine obravnavane kot *hardship* oziroma oteženost izpolnitve. Načela določajo, da gre za *hardship* takrat, če pojav dogodkov bistveno spremeni ravnotežje pogodbe. Do tega lahko pride zaradi zvišanja stroškov izpolnitve za eno stranko, ali pa zato, ker se je vrednost izpolnitve za določeno stranko zmanjšala. Poleg tega so v Načelih določene predpostavke, ki morajo biti izpolnjene za uspešno sklicevanje na ta institut:

1. Okoliščine nastanejo oziroma postanejo prizadeti stranki znane šele po sklenitvi pogodbe.
2. Ob sklenitvi pogodbe prizadeta stranka okoliščin ni mogla predvideti.
3. Okoliščine so izven nadzora prizadete stranke.
4. Tveganja nastopa okoliščin ne sme nositi prizadeta stranka.

---

¹² Kljub temu se teorija izjemoma uporablja v določenih primerih - glej Beale, Hartkamp, Kötz & Tallon, 2002, str. 629.

¹³ Mednarodni inštitut za unifikacijo mednarodnega zasebnega prava UNIDROIT je bil ustanovljen leta 1926 pod okriljem tedanjega Društva narodov. Sedež te neodvisne medvladne organizacije je v Rimu, med 59 državami članicami pa je tudi Slovenija. Eden najpomembnejših dosežkov inštituta so Načela UNIDROIT za mednarodne gospodarske pogodbe, prvič sprejeta leta 1994. Namen načel je vzpostavitev uravnoteženega sistema pravil, namenjenih za uporabo vseh držav, ne glede na pravno tradicijo ter okoliščine države, kjer se uporabljajo.

Načela izrecno ne določajo, da morajo spremenjene okoliščine nastopiti šele po sklenitvi pogodbe. Upoštevajo se lahko tudi okoliščine, ki so obstajale že v času, ko je bila pogodba sklenjena, pod pogojem, da prizadeta stranka zanje ni vedela, oziroma ni mogla vedeti iz opravičljivih razlogov (Lakner, 2009, str. 44-47).

7 Ekonomski komentar slovenske ureditve spremenjenih okoliščin

Do sedaj sem v diplomskem delu opisal spremenjene okoliščine le iz pravnega vidika. S problemom spremembe okoliščin po sklenitvi pogodbe pa so se veliko ukvarjali tudi ekonomisti. Ti so se osredotočili predvsem na pojem nepredvidljivosti okoliščin in se ukvarjali z vprašanjem, ali bi bilo v primeru spremenjenih okoliščin najbolje vztrajati pri izpolnitvi obveznosti pogodbenih strank ali pa bi bilo bolje pogodbo razvezati in pogodbeni stranki oprostiti njunih obveznosti. Spraševali so se, kaj je optimalno za družbo, za maksimiziranje blaginje ter povečanje učinkovitosti (Grossman & Hart, 1986, str. 692). Predpostavimo, da sta pogodbeni stranki racionalna ekonomska subjekta. Racionalni posameznik sklepa pogodbo z razlogom maksimiziranja svoje koristnosti z izbiro med alternativnimi možnostmi, pri čemer želi maksimizirati svoj donos ob minimizaciji stroškov in tveganja. Vprašanje je, kaj bo torej v primeru, če pride po sklenitvi pogodbe do bistveno spremenjenih in nepredvidljivih okoliščin, optimalna odločitev: razveza pogodbe ali vztrajanje pri izpolnitvi pogodbenih obveznosti. V tem poglavju bom poskušal na ta vprašanja odgovoriti glede na to, kako je to urejeno v slovenskem pravnem prostoru oziroma v Obligacijskem zakoniku.

7.1 Nepredvidljivost in nepopolne pogodbe

Pogodbeni stranki običajno pri sklepanju pogodbe opredelita vse spremembe okoliščin, ki jih je mogoče predvideti in določita tudi svoje obveznosti za primer, če bi take okoliščine dejansko nastopile. Kljub temu da bi naj pogodbeni stranki kot racionalna ekonomska subjekta poznali in upoštevali vse možnosti in nevarnosti okolja, v katerem delujeta, pa obstaja vedno možnost nastopa kompleksnih okoliščin, ki jih stranki nista mogli predvideti. Ekonomisti so se pri analizi takšnih kompleksnih okoliščin osredotočili predvsem na njihovo nepredvidljivost in jih zato obravnavajo kot *nepredvidljive okoliščine*.

Obligacijski zakonik izrecno ne omenja »nepredvidljivosti« okoliščin, je pa ta pogoj mogoče razbrati iz samega besedila drugega odstavka 112. člena, ki pravi, da »razveze pogodbe ni mogoče zahtevati, če bi bila morala stranka, ki se sklicuje na spremenjene okoliščine, ob sklenitvi pogodbe te okoliščine upoštevati ...«. Če bi morala pogodbeni stranka določeno spremembo okoliščin upoštevati, to pomeni, da je bilo takšno spremembo možno predvideti. Stranka lahko torej po slovenski ureditvi razvezo pogodbe zahteva le v primeru, če je izpolnjen pogoj nepredvidljivosti.

Jasno je, da okoliščin, ki so dejansko nepredvidljive in jih pogodbeni stranki pri sklepanju pogodbe nista predvideli, niti jih nista mogli predvideti, nikakor ne moreta opredeliti v pogodbenem razmerju. Samo razumevanje »nepredvidljivosti«, torej, ali je bila neka sprememba okoliščin nepredvidljiva ali ne, pa tudi mnogim pravnikom ter sodiščem povzroča probleme. Kovač (2011, str. 137) poda definicijo nepredvidljivega dogodka kot preverljivega dogodka, kjer bi stroški predhodnega opisovanja in predvidevanja različnih stanj presegali koristi od dejanskega vnosa teh predvidevanj v samo pogodbo. Vsak opis takšnih okoliščin, ki bi bil izvedljiv, bi strankam zaradi opisovanja in predvidevanja različnih možnih stanj v svetu povzročil visoke transakcijske stroške, prav gotovo pa bi tudi zaradi asimetrije informacij izpustil kakšne relevantne značilnosti, ki bi lahko imele nezanemarljiv vpliv na izpolnitev pogodbene obveznosti. Prav zaradi tega razloga ekonomisti takšnim pogodbam pravijo *nepopolne pogodbe* (Hart & Moore, 1988, str. 755-785). Triantis (2000, str. 103) pravi, da bi naj »popolna pogodba« vsebovala in do potankosti definirala obveznosti strank v vseh možnih stanjih sveta in tudi delitev tveganj ter koristi med pogodbenima strankama v vsakem od teh stanj sveta. Takšna pogodba seveda ne more obstajati, saj bi transakcijski stroški segali v neskončnost. Če torej obstaja ena sama nepredvidljiva okoliščina, ki je ni mogoče vnesti v pogodbo, bodo ekonomisti takšno pogodbo obravnavali kot nepopolno.

7.2 Alokacija tveganja

Ekonomski subjekti se pri sklepanju pogodb vedno srečujejo z določenim tveganjem, najbolj pogosto s tveganjem povišanja cen - inflacije, ali pa enostavno s tveganjem neplačila oziroma neizpolnitve obveznosti nasprotne stranke. Določenim tveganjem se lahko pogodbeni stranki izogneta s tem, da jih v sami pogodbi definirata in opredelita tudi pravne posledice, ki naj obveljajo v tem primeru. Če lahko v pogodbi natančno opišeta prihodnja stanja ter posledice, ima to lahko velike prednosti glede alokacije tveganj, če do takšnih stanj dejansko pride (Triantis, 2000, str. 102). A vendar pretirano definiranje in vnašanje vseh možnih tveganj v pogodbo ni racionalno, saj lahko, ne glede na pretekle izkušnje pogodbenih strank pri takšnih poslih, vedno pride do dodatnih tveganj zaradi nepredvidljivih okoliščin. V primeru takšnih okoliščin bi natančno opisovanje in vnašanje vseh tveganj v pogodbo strankama povzročilo visoke transakcijske stroške, ki bi, kot pravi Kovač, presegali koristi od dejanskega vnosa teh tveganj v samo pogodbo. Triantis (2000, str. 101) pravi, da bolj kot je tveganje oddaljeno, oziroma težje kot ga je povsem natančno definirati, manjše bodo koristi od specificiranja in vnosa takšnega tveganja v pogodbo.

Posledica neizpolnitve pogodbene obveznosti je med drugim odškodninski zahtevk in plačilo škode, ki jo je nasprotna stranka zaradi neizpolnitve utrpela. Prav to pa lahko, tako trdi Triantis (2000, str. 105), spodbudi stranko, ki ji je bila zaradi nepredvidenega pojava spremenjenih okoliščin izpolnitev obveznosti otežena, da obveznosti ne izpolni in plača odškodnino, namesto da bi se sklicevala na spremenjene okoliščine. Navaja primer, kjer prodajalec in kupec skleneta pogodbo o prodaji blaga, naknadno pa se nepredvideno

spremenijo določene okoliščine, kar povzroči povečanje stroškov prodajalca. V kolikor bo veljalo absolutno spoštovanje načela *pacta sunt servanda*, bo celotno tveganje spremenjenih okoliščin nosil prodajalec. Če pa ima ta na voljo tudi razvezo pogodbe in plačilo odškodnine, se tveganje porazdeli med pogodbeni stranki. Kako, pa je odvisno od višine odškodnine ter vpliva, ki ga ima sprememba okoliščin na vrednost, ki jo izpolnitev pogodbene obveznosti prinaša kupcu.

Sodišča lahko z možnostjo spremembe pogodbe tudi naknadno vplivajo na alokacijo tveganja med pogodbeni stranki. OZ sodišču sicer ne omogoča, da na podlagi spremenjenih okoliščin prilagodi vsebino pogodbe in tako porazdeli tveganje med stranki. Kljub temu pa lahko tudi slovenska sodišča porazdelijo tveganje med stranki, saj je v petem odstavku 112. člena določeno, da lahko ob razvezi pogodbe škodo zaradi razveze sodišče pravično porazdeli med stranki (na zahtevo druge stranke).

V kolikor je bilo določeno spremembo okoliščin ob sklepanju pogodbenega razmerja možno predvideti, nosi tveganje pojava takšnih okoliščin in tudi posledice samih okoliščin pogodbeni stranka, ki bi jih morala predvideti. Do razveze pogodbe zaradi predvidljivosti okoliščin tako v slovenskem pravnem prostoru, kot tudi v ostalih predstavljenih ureditvah, nikakor ne bo prišlo.

7.3 Optimalna odločitev

Po sklenitvi pogodbe lahko nepredvidljive okoliščine otežijo izpolnitev obveznosti ali izjalovijo gospodarski namen pogodbe le eni od pogodbenih strank ali pa kar obema. Po Obligacijskem zakoniku ima stranka, ki ji je bila izpolnitev obveznosti otežena ali pa pogodba očitno ne ustreza več pričakovanju te stranke (izjalovljen namen pogodbe), možnost zahtevati razvezo pogodbe. Ker je razveza pogodbe običajno le v interesu prizadete stranke, prihaja v takšnih primerih pogosto do sporov, pri katerih so mnogokrat celo sodišča v precepu, kaj storiti. Alternativa je Pareto učinkovita takrat, kadar izboljša položaj enega ekonomskega subjekta, brez, da bi poslabšala položaj drugega. Vprašanje je, katera alternativa je torej optimalna in Pareto učinkovita za družbo. Sodišča se po OZ-u lahko odločijo razvezati takšno pogodbo ali pa vztrajati pri izpolnitvi pogodbenih obveznosti, kar lahko v skrajnih primerih vodi tudi do ekonomskega propada prizadete stranke.

Kovač (2011, str. 142-143) navaja primer, kjer se stranki s pogodbo dogovorita za nakup ene enote določene dobrine. V času sklenitve pogodbe znašajo produkcijski stroški te dobrine $C_p=10$; cena, določena s pogodbo $P=20$; vrednost, ki jo izpolnitev prinaša kupcu pa $V=40$. Stranki sta kot racionalna ekonomska subjekta nenaklonjena tveganju, stremita k maksimiziranju koristnosti in tako sestavita Pareto-učinkovito pogodbo, kar pomeni, da do izpolnitve obveznosti ne bo prišlo, če se bo družbena blaginja zmanjšala, torej če bodo produkcijski stroški v novih okoliščinah višji od vrednosti, ki jo izpolnitev prinaša kupcu. Neto vrednost izpolnitve je tako za kupca $V-P=20$, za prodajalca pa $P-C_p=10$. Seštevek

pomeni povečanje družbene blaginje, ki bi tako bilo enako 30. Po sklenitvi pogodbe pride do nepredvidljivega dogodka, ki znatno spremeni okoliščine, v katerih bi naj bila obveznost izpolnjena. Za optimalno odločitev sodišča o tem, ali naj se pogodba razveže ali pa naj stranki vseeno izpolnita vsaka svojo obveznost, je pomembno predvsem, v kolikšni meri je sprememba okoliščin po podpisu pogodbe vplivala na izpolnitev obveznosti pogodbenih strank. Lahko je imela le manjši vpliv in je prišlo samo do otežene izpolnitve zaradi povečanja stroškov, lahko je popolnoma izjalovila gospodarski namen pogodbe, ali pa je postala izpolnitev obveznosti celo nemogoča.

7.3.1 Otežena izpolnitev

V primeru, da nepredvidljiva sprememba okoliščin ni izjalovila gospodarskega namena pogodbe ali povzročila, da je izpolnitev obveznosti postala nemogoča, temveč je le otežila izpolnitev eni stranki, Kovač (2011, str. 143-144) razlikuje dve situaciji: v prvem primeru spremenjene okoliščine povzročijo dvig produkcijskih stroškov na $Cp^n=25$, v drugem primeru pa na $Cp^n=150$. V obeh primerih ostaneta cena P in vrednost, ki jo izpolnitev prinaša kupcu V , enaki.

Povečanje produkcijskih stroškov na $Cp^n=25$ bi pomenilo le oteženo izpolnitev prodajalca, izpolnitev ne bi postala nemogoča, prav tako pa bi tudi gospodarski namen pogodbe še vedno ostal enak. Na podlagi izjalovitve gospodarskega namena bi pogodba tako morala ostati v veljavi, a vendar je v prvem odstavku 112. člena Obligacijskega zakonika zapisano tudi, da lahko stranka zahteva razvezo pogodbe, če bi bilo zaradi otežene izpolnitve po splošnem mnenju nepravilno ohraniti v veljavi prvotno pogodbo pod novimi okoliščinami. Neto vrednost izpolnitve bi za kupca v tem primeru ostala enaka $V-P=20$, prodajalec pa bi v primeru izpolnitve utrpel izgubo in sicer $P-Cp^n=-5$. Kljub izgubi prodajalca pa bi se družbena blaginja vseeno povečala ($20-5=15$). V primeru razveze pogodbe bi obe stranki dobili vrednost 0, ali pa bi prišlo do odškodninskih zahtevkov, družbena blaginja bi v vsakem primeru ostala enaka. Pareto učinkovito bi bilo ohraniti pogodbo v veljavi ter vztrajati pri izpolnitvi pogodbenih obveznosti. Menim, da bi po splošnem mnenju prav tako prevladalo stališče, da takšna izpolnitev ni nepravilna. Sodišče bi torej v primeru, da ima nepredvidena sprememba okoliščin le manjši vpliv na izpolnitev obveznosti, moralo ohraniti pogodbo v veljavi, takšno kot je.

V kolikor pa bi sprememba okoliščin povzročila povečanje produkcijskih stroškov na $Cp^n=150$, bi to bistveno vplivalo na izpolnitev prodajalčeve pogodbene obveznosti. Neto vrednost izpolnitve bi tako za kupca v primeru, da bi prišlo do izpolnitve pogodbe, ostala enaka ($V-P=20$), prodajalca pa bi doletela še večja izguba $P-Cp^n=-130$. Skupna družbena blaginja bi se močno zmanjšala ($20-130=-110$). Vztrajanje pri izpolnitvi obveznosti bi bilo tako Pareto neučinkovito, poleg tega pa bi, glede na OZ, tudi po splošnem mnenju prevladalo stališče, da bi bila takšna izpolnitev, kjer bi zaradi nepredvidene spremembe okoliščin ena

stranka utrpela tako veliko izgubo, mogoče celo ekonomski propad, izjemno nepravilna. V takšnih ekstremnih primerih se bodo sodišča gotovo odločila za razvezo pogodbe. Obe stranki bi dobili vrednost 0, po morebitnem plačilu odškodninskih zahtevkov bi družbena blaginja tako ostala enaka 0, kar je vsekakor bolj učinkovito, kot v primeru, da bi se pogodba izvršila (-110). Najbolj pravično in tudi Pareto učinkovito bi sicer bilo, da bi sodišče pogodbo prilagodilo, vendar tega slovensko pravo sodiščem ne omogoča. Prilagoditev pogodbe je možna le ob soglasju oziroma ob ponovnem dogovoru obeh pogodbenih strank.

7.3.2 Izjalovljen gospodarski namen pogodbe

Nepredvidljiva sprememba okoliščin lahko ima na pogodbeno razmerje tudi večje posledice. Nove okoliščine lahko otežijo izpolnitev obveznosti eni ali obema strankama do te mere, da se popolnoma izjalovi gospodarski namen pogodbe.

V primeru iz prejšnje točke Kovač (2011, 148-149) poda razlago tudi za izjalovitev gospodarskega namena pogodbe. Vse spremenljivke ostanejo enake, torej produkcijski stroški $C_p=10$; cena, določena s pogodbo $P=20$; ter vrednost, ki jo izpolnitev prinaša kupcu $V=40$. Če sprememba okoliščin izjalovi gospodarski namen pogodbe, to pomeni, da bi vrednost, ki jo izpolnitev prinaša kupcu, padla na $V^n=0$. Cena ter produkcijski stroški ostanejo enaki. Če bi prišlo do izpolnitve pogodbenih obveznosti, bi neto vrednost izpolnitve za kupca enaka $V^n-P=0-20=-20$, za prodajalca pa $P-C_p=10$. Družbena blaginja bi se tako zmanjšala $(-20+10=-10)$. V primeru razveze pogodbe bi, enako kot zgoraj, stranki dobili vrednost 0, po morebitnem plačilu odškodninskih zahtevkov bi družbena blaginja ostala nespremenjena. Razveza pogodbe je tako v primeru izjalovljenega gospodarskega namena Pareto najbolj učinkovita alternativa.

Obligacijski zakonik določa, da lahko stranka, ki ne more uresničiti namena pogodbe, zahteva razvezo pogodbe, kar je v skladu s Paretovimi načeli učinkovitosti. Prav tako menim, da bi bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti pogodbo v veljavi, glede na to, da so spremenjene okoliščine eni stranki popolnoma izjalovile gospodarski namen pogodbe. Slovensko sodišče bi torej ravnalo najbolj učinkovito in pravično, če bi v primeru izjalovljenega gospodarskega namena pogodbe, le-to razvezalo in stranki oprostilo njunih obveznosti. To bi imelo najmanj negativen vpliv na družbeno blaginjo. Glede na to, da sta stranki že v začetku sklenili Pareto učinkovito pogodbo, pa do izvršitve pogodbe sploh ne bi prišlo, saj v tem primeru produkcijski stroški presegajo vrednost, ki jo izpolnitev prinaša kupcu.

SKLEP

S sklenitvijo pogodbe se pogodbeni stranki zavežeta k izpolnitvi vsaka svoje obveznosti. V času sklepanja pogodbe ima vsaka stranka svoje namene in cilje, ki jih želi doseči s pogodbo. Spremembe je potrebno upoštevati povsod, še toliko bolj pa pri sklepanju pogodb, ki imajo lahko pomemben vpliv na poslovanje ter ekonomski položaj pogodbenih strank in podjetij. Spremembe so lahko take, da postane obveznost za stranko preveliko breme in stranka ne more več doseči namena pogodbe. Načelo *pacta sunt servanda* pravi, da je potrebno pogodbo v vsakem primeru izpolniti tako, kot je bilo dogovorjeno. To je eden od temeljnih pogojev za varnost pravnega prometa in pogodbene discipline. Kljub temu pa se pravniki in ekonomisti že od antičnih časov sprašujejo, ali je brezkompromisno spoštovanje tega načela potrebno, pravično, učinkovito.

V diplomskem delu sem želel predstaviti pojem nepredvidljivih okoliščin, ki lahko nastopijo po sklenitvi pogodbenega razmerja. V današnjem hitro spreminjajočem se poslovnem svetu bi bilo absolutno izpolnjevanje pogodbenih obveznosti mnogokrat pretrdo, včasih morda celo nesmiselno. Prav zato se je v teoriji in praksi izoblikovala *clausula rebus sic stantibus* oziroma institut spremembe ali razveze pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin. S sklicevanjem na takšne okoliščine lahko stranka v slovenskem pravnem prostoru doseže le razvezo pogodbe.

Ekonomisti so se ukvarjali predvsem z vprašanjem, kakšen vpliv ima sprememba okoliščin na učinkovitost in na družbeno blaginjo - ali je optimalna razveza pogodbe ali pa morda izpolnitev pogodbenih obveznosti pod novimi okoliščinami. V ekonomskem komentarju sem predstavil, da je v primeru otežene izpolnitve optimalna odločitev odvisna od tega, kako močno je sprememba okoliščin otežila izpolnitev obveznosti pogodbeni stranki. Če je imela le manjši vpliv na povečanje stroškov, je za družbo optimalno, da se pogodba izvrši, v kolikor pa je bil vpliv večji, pa je pogosto bolj učinkovita alternativa razveza pogodbe. Razveza pogodbe je optimalna alternativa tudi v primeru, če se je zaradi spremenjenih okoliščin popolnoma izjalovil gospodarski namen pogodbe.

V zadnjih nekaj desetletjih je bil naš svet podvržen ogromnim spremembam, tako tehnološkim kot spremembam v načinu življenja, razmišljanja. Menim, da se bo takšen trend eksponentno nadaljeval tudi v prihodnje. Vedno več bo nepredvidljivih dogodkov, naravnih katastrof, ekonomskih kriz in podobnih nenadnih sprememb v okolju, ki bodo pomembno vplivale na marsikatero pogodbeno razmerje. To bo pogodbene stranke večkrat prisililo na sklicevanje na spremenjene okoliščine, kar pomeni, da bo institut spremenjenih okoliščin v prihodnosti verjetno še pridobil na pomembnosti. Na sodiščih pa je, da se bodo v takšnih primerih optimalno odločala in delovala v dobrobit celotne družbe in ne le privilegiranih posameznikov.

LITERATURA IN VIRI

1. Anderlini, L., Felli, L., & Postlewaite, A. (2007). Courts of Law and Unforeseen Contingencies. *The Journal of Law, Economics, & Organization*, 23(3), 662-684.
2. Beale, H., Hartkamp, A., Kötz H., & Tallon D. (2002). *Contract Law: Cases, Materials and text*. Oxford: Hart Publishing.
3. Cigoj, S. (1976). *Obligacije. Sistem splošnega obligacijskega prava v teoriji, sodstvu in primerjalnem pravu*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SRS.
4. Cigoj, S. (1981). Vpliv spremenjenih okoliščin na obligacijsko razmerje. *Združeno delo: revija za pravo*, 36(6), 863-878.
5. Gentili Alberico. V *Wikipedii*. Najdeno 12. julija 2011 na spletni strani http://en.wikipedia.org/wiki/Alberico_Gentili
6. Grossman, S., & Hart, O. (1986). The Costs and Benefits of Ownership: A Theory of Vertical and Lateral Integration. *Journal of Political Economy*, 94(4), 691-719.
7. Hart, O., & Moore, J. (1988). Incomplete Contracts and Renegotiation. *Econometrica*, 56(4), 755-785.
8. Juhart, M., Plavšak, N., Polajnar Pavčnik, A., Markič, J., Dolenc, M., Vrenčur, R., Možina, D., Grilc, P., Zabel, B., Pavčnik, M., Ilovar Gradišar, S., Jadek Pensa, D., Podgoršek, B., Podobnik, K., & Kranjc, V. (2003). *Obligacijski zakonik (OZ): s komentarjem*. Ljubljana: GV Založba.
9. Juhart, M., Plavšak, N., & Vrenčur, R. (2009). *Obligacijsko pravo: splošni del*. Ljubljana: GV Založba.
10. Karl Larenz. V *Wikipedii*. Najdeno 14. julija 2011 na spletni strani http://wikipedia.qwika.com/de2en/Karl_Larenz
11. Kegel Gerhard. V *Wikipedii*. Najdeno 14. julija 2011 na spletni strani http://de.wikipedia.org/wiki/Gerhard_Kegel_%28Jurist%29
12. Kovač, M. (2011). *Comparative Contract Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
13. Kranjc, V. (2006). *Gospodarsko pogodbeno pravo*. Ljubljana: GV Založba.

14. Lakner, A. (2009). Primerjava pravnih posledic oteženosti izpolnitve po pravilih UNIDROIT in Obligacijskem zakoniku. *Podjetje in delo*, 16(1), 41-53.
15. Lisac, A. (1998). *Klavzula rebus sic stantibus v mednarodnem pogodbenem pravu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta.
16. McKendrick, E. (1995). *Force Majeure and Frustration of Contract*. London: Lloyd's of London Press Ltd.
17. McKendrick, E. (2009). *Contract Law: Text, Cases, & Materials* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
18. Možina, D. (2006). *Kršitev pogodbe*. Ljubljana: GV Založba.
19. Oertman, P. (1921). *Die Geschäftsgrundlage. Ein Neuer Rechtsbegriff*. Leipzig: Deichert,.
20. Splošne uzance za blagovni promet. *Uradni list FLRJ* št. 15/1954.
21. Treitel, H.G. (2004). *Frustration and Force Majeure* (2nd ed.). London: Thomson Sweet & Maxwell.
22. Triantis, G.G. (2000). Unforeseen contingencies. Risk allocation in contracts. *Encyclopedia of Law and Economics III: The Regulation of Contracts* (str. 100-116). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
23. Zakon o obligacijskih razmerjih. *Uradni list SFRJ* št. 29/1978.